

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

FARO-PUBLICATIE

Van onderzoeksobject naar kennisproducent: dekolonisatie binnen het Nationaal Archief

Een constructief gesprek over dekolonisatie

Pravini Baboeram

"Het
me d
zeer
"
Een s
pinda
droom
Als d
hij zie
een e
paar
hij

*Eén van de objecten te zien tijdens de tentoonstelling Kòrsou - Curaçao in het Nationaal Archief.
Foto: Jeronimus van Pelt.*

Colofon

Tekst: Pravini Baboeram
Redactie: Michaela Hanssen, Yolanda Ezendam
Technische redactie: Frieda Crooy, Studio B52L4
Foto omslag: Jeronimus van Pelt
Fotografie binnenwerk: Jeronimus van Pelt; Nationaal Archief
Vormgeving: Vorm de Stad

© Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort 2022

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl
info@cultureelerfgoed.nl

Inhoud

Van onderzoeksobject naar kennisproducent: dekolonisatie binnen het Nationaal Archief	5
Inclusie als organisatiebreed beleid	5
Van inclusie naar dekolonisatie	6
Curaçaose perspectieven	8
Van marginaal naar centraal	10
Orale geschiedenis als legitieme kennis	12
Persoonlijke reflecties en professionele evolutie	14
Het Nationaal Archief in de globale context	17
Conclusie	18
Het nagesprek	19
Reflectievragen	19

Bezoekers in de tentoonstelling *Kòrsou* – Curaçao. Stemmen van toen, mensen van nu, Nationaal Archief. Foto: Nationaal Archief.

Decolonization (...) is about centring our concerns and world views and then coming to know and understand theory and research from our own perspectives and for our own purposes.¹

¹ Tuhiwai Smith, L. (1999). *Decolonizing Methodologies: Research and Indigenous Peoples*. Londen: Zed Books Ltd, p. 39.

~ Linda Tuhiwai Smith

Van onderzoeksobject naar kennisproducent: dekolonisatie binnen het Nationaal Archief

De Nederlandse samenleving is in beweging. Met massaprotesten voor #blacklivesmatter is institutioneel racisme op de agenda gekomen van het mainstream maatschappelijk debat. Hierin eisen steeds meer stemmen aandacht voor de impact van het koloniale verleden op het heden. Met het benoemen van de koloniale erfenis komt tegelijkertijd een oproep tot dekolonisatie hiervan. Wat betekent dit voor kennisproductie, onderzoek en cultureel erfgoed? En hoe kan hierover een constructief gesprek gevoerd worden dat het ongemak niet schuwt, maar wel overwint? In dit artikel wordt aan de hand van een casus een aanzet geboden voor een dergelijk gesprek. Daarnaast worden vragen voor discussie en reflectie geboden om vorm te geven aan het gesprek.

Door Pravini Baboeram

In haar boek ‘Decolonizing Methodologies: Research and Indigenous Peoples’ behandelt Linda Tuhiwai Smith dekolonisatie en wat dit betekent voor onderzoek en kennisproductie. Haar kernboodschap is dat de belangen en wereldbeelden van gekoloniseerde gemeenschappen centraal gesteld dienen te worden om vervolgens vanuit dat gezichtspunt te kijken naar kennis en cultureel erfgoed. Hierbij zijn de gekoloniseerde gemeenschappen volgens Tuhiwai Smith geen passief onderzoeksobject maar actieve kennisproducenten met een eigen onderzoeksagenda.

Het centraal stellen van het perspectief van de gekoloniseerden leidt tot kritische vragen over hoe de koloniale geschiedenis de hedendaagse samenlevingen heeft beïnvloed. En nog specifieker, hoe de koloniale overheersing van toen de instituties en machtsstructuren van nu heeft gevormd. “Die vragen hebben ook mensen in het Nationaal Archief aan het denken gezet”, zo vertelt Saskia Oranje, hoofd Onderzoek en Presentatie bij het Nationaal Archief: “We krijgen steeds

meer vragen vanuit de samenleving over onze organisatie. Wat doen jullie daar eigenlijk? Hoe doen jullie dat en waarom doen jullie dat? Het heeft ons ervan bewust gemaakt dat we onze plek in de maatschappij lange tijd voor vanzelfsprekend hebben aangenomen. Maar de maatschappij is in beweging en om onze maatschappelijke relevantie te behouden, moeten we meebewegen. Die vanzelfsprekendheid is daarmee onder druk komen te staan, dus is de vraag, hoe gaan we daar mee om?”

Inclusie als organisatiebreed beleid

De nadruk in dit artikel ligt op de zoektocht van het Nationaal Archief naar hoe mee te bewegen met de ontwikkelingen in het maatschappelijk debat en specifiek het proces van dekolonisatie. Daarbij wordt gekeken hoe de casus van het Nationaal Archief zich verhoudt tot de kaders die Tuhiwai Smith aanreikt met betrekking tot dekolonisatie.

Het proces van dekolonisatie binnen het Nationaal Archief begon met een besluit door de top van de organisatie in 2018 om het programma ‘NA Inclusief’

Ik denk dat de hele discussie ons er vooral op gewezen heeft dat die neutraliteit helemaal niet bestaat.

in het leven te roepen. Dit programma zou zich richten op diversiteit en inclusie. Hierbij werd de ‘Code Diversiteit & Inclusie’ als leidraad genomen en een gedragscode opgesteld door de gezamenlijke brancheverenigingen in de culturele en creatieve sector om te werken aan een gelijkwaardige en toegankelijke cultuursector voor makers, producenten, werkenden en publiek.² Oranje licht toe: “Wij waren eigenlijk al bezig met het thema door ontwikkelingen in het culturele werkveld, maar door het programma ‘NA Inclusief’ heeft inclusie organisatiebreed een plek gekregen. Zo hebben we bijvoorbeeld binnen Personeel en Programmering stappen gezet.”

Haar collega, Arjan Poelwijk, archief-specialist bij het Nationaal Archief en onder andere verantwoordelijk voor het inhoudelijke onderzoek voor de tentoonstellingen bij het archief, vult aan: “We hebben altijd al geprobeerd om ervoor te zorgen dat bezoekers zich gehoord voelen in onze tentoonstellingen. Maar de nieuwe vragen die vanuit de maatschappij gesteld worden hebben ons toch gedwongen anders te kijken naar de verhalen die we vertellen.”

De vragen waar Poelwijk aan refereert gaan over wat er wordt gearchiveerd en tentoongesteld, hoe dat wordt gedaan en waarom dat op die manier wordt gedaan. Deze vragen gaan verder dan diversiteit en pleiten voor een proces van dekolonisatie. Arjan Agema, hoofd digitalisering bij het Nationaal Archief, reflecteert op wat dit betekent voor de instelling: “Wij denken aan de ene kant altijd dat wij een bron van informatie beheren en dat wij dat op een neutrale manier doen. Ik denk dat de hele

discussie ons er vooral op gewezen heeft dat die neutraliteit helemaal niet bestaat. En dat we heel nadrukkelijk kleuring geven aan de bronnen die we beheren, door daar op een bepaalde manier toegang toe te geven, door daar bepaalde beschrijvingen aan te geven. Het mooie vind ik dat je nu jezelf kunt afvragen, hoe kan ik dat op een andere manier doen, zodat meerstemmigheid zichtbaar wordt. Want welke waarden hebben die bronnen van ons als je daar maar één perspectief in centraal stelt?”

Wat in de reflecties van Oranje, Poelwijk en Agema naar voren komt is één van de belangrijkste stappen in het proces van dekolonisatie: de kennis en vragen die vanuit gekoloniseerde gemeenschappen worden aangereikt als valide kennis aannemen en daar concreet vervolg aan geven. Voor een instelling als het Nationaal Archief betekent dit een verschuiving van gekoloniseerde gemeenschappen als onderzoeksobject naar actieve kennisproducent, zoals Tuhiwei Smith beargumenteert.

Van inclusie naar dekolonisatie

Waar de meeste organisaties stoppen bij inclusie, heeft het Nationaal Archief ervoor gekozen het proces van dekolonisatie in te zetten. Om dit proces vorm te geven heeft het Nationaal Archief Rondetafelgesprekken Dekolonisatie georganiseerd, zo vertelt Agema: “In die rondetafelgesprekken hebben we gesproken met verschillende vertegenwoordigers van bepaalde communities, wetenschappers en journalisten over de vraag wat dekolonisatie is en welke aanbevelingen zij ons konden geven als het gaat om de uitvoering daarvan.”

² Code Diversiteit & Inclusie: codeli.nl/

Een groep kijkt naar archiefstukken in de tentoonstelling *Kòrsou – Curaçao. Stemmen van toen, mensen van nu*. Foto: Jeronimus van Pelt.

Poelwijk vult aan: “Je kunt heel lang nadenken over wat nou de beste aanpak is. Maar volgens mij helpt het om het gewoon te proberen. En te beginnen met iets concreets, hoe ingewikkeld dat ook is.”

Eén van de concrete stappen waar Poelwijk op doelt is de expositie *Kòrsou – Curaçao. Stemmen van toen, mensen van nu*, die op 16 december 2021 is geopend. Hij vertelt hoe de ontwikkeling van deze tentoonstelling verschilt van voorgaande exposities: “We hebben al in een vroeg stadium adviseurs betrokken, zowel mensen met een Curaçaose achtergrond in Nederland als mensen die daadwerkelijk op Curaçao wonen. De opbrengsten van deze gesprekken hebben ons idee versterkt dat er een gastconservator moest

komen met een Curaçaose achtergrond die een doorslaggevende rol speelt bij het bepalen van de inhoud van de tentoonstelling. Dat is voor ons best wel wennen, omdat dat een andere manier is van vaststellen van de inhoud van een tentoonstelling. Bij eerdere tentoonstellingen bedacht je een inhoudelijke lijn en dan ging je daar de verhalen aan koppelen. Nu leg je dat eigenlijk heel erg buiten jezelf.”

Oranje vult aan: “Ons werk is echt wezenlijk aan het veranderen. De wijze waarop we nu programma’s en tentoonstellingen ontwikkelen betekent in wezen dat we een stukje macht afgeven. Ik realiseer me dat dit voor veel mensen niet makkelijk is. Maar het idee ‘we hebben het altijd zo gedaan’ is zo langzamerhand voor

*Het lichaam
is weliswaar
bevrijd van
slavernij,
maar de
geest kan
nog steeds
geketend zijn.*

veel collega's geen vanzelfsprekendheid meer."

Wat Poelwijk en Oranje hier illustreren is de praktische vertaalslag van de benadering van Tuhiwai Smith om mensen uit gekoloniseerde gemeenschap niet langer als onderzoeksobject te beschouwen, maar als actieve kennisproducent te betrekken. De tentoonstelling gaat niet alleen over Curaçao, maar is ontwikkeld door mensen van Curaçao. Macht in deze context betekent dan ook het vermogen om een tentoonstelling over Curaçao inhoudelijk vorm te geven als gelijkwaardige kennisproducent.

Curaçaose perspectieven

De gastconservator aan wie Poelwijk refereert is Dyonna Benett, geboren en getogen in Nederland, maar geworteld in Curaçao. In de ontwikkeling van de tentoonstelling put Benett zowel uit haar professionele expertise als persoonlijke ervaring: "Ik ging vroeger niet met mijn familie naar musea en erfgoedinstellingen. En toen ik ging studeren aan de Reinwardt Academie realiseerde ik mij waarom we dat niet deden. Omdat ons verhaal niet werd verteld. Veel musea en tentoonstellingen gaan er toch vaak vanuit dat bezoekers al ervaring hebben met het hele tentoonstellingsconcept. Dus in het ontwikkelen van de expositie heb ik vooral mijn familie in mijn achterhoofd gehouden en de vraag gesteld: hoe kan ik hen betrekken en wat moeten we daarvoor doen?"

Benett is niet de enige stem uit de Curaçaose gemeenschap die werd betrokken bij de ontwikkeling van de

Een rondleiding in de tentoonstelling. Foto: Jeronimus van Pelt.

tentoonstelling. Samen met Benett zocht het Nationaal Archief een diversiteit aan perspectieven op in de Curaçaose gemeenschap. Dit deden zij door deel-sessies te organiseren, waarin mensen uit de Curaçaose gemeenschap, zowel in Nederland als op Curaçao, hun ideeën konden inbrengen voor de tentoonstelling. Eén van deze mensen is historica en community organizer Jeanne Henriquez, gevestigd in Curaçao en nauw betrokken bij de oprichting van Museo Tula, een museum in Kenepa dat in het teken staat van de verzetsstrijder Tula die een opstand leidde op Curaçao in 1795. Vanuit die ervaring deelt ze haar perspectief op de rol die musea en tentoonstellingen kunnen spelen in dekolonisatie.

Henriquez: “Het werk van Museo Tula is gebaseerd op het principe van ‘decolonization of the mind’, het doorbreken van ‘mental slavery’. Hierbij willen we vooral het immateriële erfgoed naar voren brengen. Dus binnen het geheel gaat het om een politieke agenda die we moeten uitvoeren. En dat heeft te maken met concreet aangeven wie we waren en wie we zijn.”

Waar Henriquez op doelt is dat het museum een heldere agenda heeft in dienst van de Curaçaose gemeenschap. Deze agenda is gebaseerd op emancipatie en bevrijding, waarbij de focus niet zozeer ligt op materieel erfgoed, zoals archiefstukken, maar op het immaterieel erfgoed, namelijk de geest van verzet. Henriquez kaart hiermee een aspect van koloniale erfenis aan dat verbonden is aan het zelfbeeld van de nazaten van totslaafgemaakten. In een samen-

*Veerkracht kwam tijdens de deelsessies naar voren als een belangrijk thema.
Foto: Nationaal Archief.*

Het lichaam is weliswaar bevrijd van slavernij, maar de geest kan nog steeds geketend zijn.

leving gevormd door koloniale machtsstructuren is de kolonisator de held in de geschiedschrijving en zijn historische verhalen over mensen uit bijvoorbeeld Curaçao beperkt tot hun dehumanisering ten tijde van slavernij. Het gebrek aan verhalen waarin strijdbaarheid, veerkracht en verzet centraal staan heeft een enorme impact op het zelfvertrouwen en gevoel van eigenwaarde voor nazaten van totslaafgemaakten. De ideeën van witte mensen als superieur en mensen van kleur als inferieur kunnen nog steeds leven in de hoofden van Curaçaoënaars. Dit is wat Henriquez aanduidt met 'mental slavery'. Het lichaam is weliswaar bevrijd van slavernij, maar de geest kan nog steeds geketend zijn. Het bevrijden van die geest is wat Henriquez 'decolonizing the mind' noemt. En die bevrijding probeert ze te bewerkstelligen door educatie en empowerment met Museo Tula als instrument.

Zowel Benett als Henriquez pleiten voor een benadering van empowerment en educatie in hun werk als erfgoed-professional. Hiermee illustreren zij wat Tuhiwai Smith heeft geduid als het 'centraal stellen van de belangen van de gekoloniseerden'. Waar Benett in haar werk de nadruk legt op representatie van en interactie met de Curaçaose gemeenschap in musea om empowerment en educatie te versterken, heeft Henriquez een focus op emancipatie en bevrijding.

Van marginaal naar centraal

Met een beladen geschiedenis zoals het kolonialisme kan het lastig zijn om een tentoonstelling te ontwikkelen die inspireert. Benett licht toe hoe ze dit met het Nationaal Archief heeft benaderd: "In de deelsessies die we hadden georganiseerd kwam naar voren dat de tentoonstelling zoals we die in gedachten

hadden zo zwaar voelde, het gaat allemaal over slavernij en racisme. Wij vertrokken vanuit het idee dat we een tentoonstelling moesten neerzetten aan de hand van de archiefstukken en daarin een balans moesten creëren tussen datgene wat zwaar is en datgene wat kan inspireren. Iemand zei toen, ‘Curaçao is niet alleen maar slavernij en racisme’. Curaçao laat ook veerkracht zien. Ze hebben al die dingen meegemaakt, maar waar staan ze nu? Het punt waar ze nu op staan, dat moet je als eerste benoemen en van daaruit teruggaan.”

Waar het Nationaal Archief in eerste instantie de archiefstukken als uitgangspunt nam om verhalen over Curaçao te belichten, bleek in de deelsessies met mensen uit de Curaçaose gemeenschap behoefte aan een perspectief dat deze verhoudingen omdraaide. De veerkracht en trots die de Curaçaose gemeenschap met zich meedraagt zijn nu het uitgangspunt geworden waarmee de archiefstukken worden bekeken.

Benett illustreert deze benadering met een voorbeeld: “Er is een archiefstuk waarop de instructies staan voor een kapitein van een schip tijdens de overtochten van slavernij. In die instructies staat hoe je ervoor moet zorgen dat de totslaafgemaakten geen “gekke” dingen deden. Dus ze zeiden bijvoorbeeld: “Zorg ervoor dat ze niet alleen op het dek gaan staan, want anders springen ze overboord.” Je kunt dit lezen en zien als gewoon een instructie, waarin staat wat ze niet mogen doen. Maar je kan het ook vanuit een ander perspectief bekijken en bedenken, oh, dus het gebeurde. Daarom kwam de instructie.”

Redenerend vanuit het archiefstuk zou een lezer tot de conclusie kunnen komen dat de totslaafgemaakten in het gareel gehouden moesten worden met de regels die de kapitein moest handhaven. Zo’n archiefstuk kan hiermee opnieuw de pijn oproepen die de totslaafgemaakten hebben moeten doorstaan. Echter, redenerend vanuit de veerkracht van mensen uit de Curaçaose gemeenschap duidt de instructie erop dat totslaafgemaakten

De veerkracht en trots die de Curaçaose gemeenschap met zich meedraagt zijn nu het uitgangspunt geworden waarmee de archiefstukken worden bekeken.

naar manieren zochten om te ontsnappen. De pogingen tot ontsnapping zijn tekenen van verzet. Wetende dat totslaafgemaakten strijdbaarheid hebben getoond, kan voor een lezer ondanks de pijn, gevoelens van trots en respect oproepen. Het is precies deze omkering van perspectief waar Tuhiwai Smith op doelde met het proces van dekolonisatie en het centraal stellen van het gezichtspunt van gekoloniseerden.

Waar Benett en het tentoonstellingsteam van het Nationaal Archief het perspectief van de gekoloniseerden naar de voorgrond halen in de expositie, deelt Agema hoe deze aanpak op andere plekken in de organisatie wordt toegepast: “We zijn nu bezig om na te gaan wat erbij komt kijken als we anderen dan de archivariissen de mogelijkheid geven om beschrijvingen toe te voegen. We zijn bijvoorbeeld een voorstel aan het ontwikkelen om een kleine fotocollectie over

marrons, gevluchte totslaafgemaakten in Suriname, en hun dorpen te beschrijven in samenwerking met vertegenwoordigers van de nazaten van de marrons in Nederland. Nu hebben we heel basale beschrijvingen van die foto's, maar we willen kijken of we kunnen komen tot een beschrijving die recht doet aan hoe zij er tegenaan kijken. Door dat samen met hen te proberen en uit te vogelen waar je dan allemaal tegenaan loopt, willen we kijken of we een methode kunnen ontwikkelen die we ook voor andere collecties kunnen toepassen."

De aanpak van het Nationaal Archief laat de doorontwikkeling zien van inclusie naar dekolonisatie. Waar inclusie focust op het betrekken van mensen die vanuit inhoudelijke expertise en doorleefde ervaring kunnen meedenken over vraagstukken binnen de organisatie, creëert dekolonisatie ruimte om deze mensen de leiding te geven over het oplossen van deze vraagstukken. Of het nu gaat om de inhoudelijke ontwikkeling van een tentoonstelling over Curaçao of het beheer van bronnen, de kern is het delen van macht, zoals Oranje eerder verwoordde. Dit kan onzekerheid betekenen over de uitkomst van het proces, want als je iets doet dat nog niet eerder is gedaan en je hebt zelf niet de volledige regie over dit proces, hoe weet je dan wat de uitkomst zal zijn? En in hoeverre ben je bereid van koers te veranderen als de uitkomst anders is dan je had verwacht?

"Het tentoonstellingsteam van het Nationaal Archief heeft deze bereidheid getoond", merkt Benett op: "Het tentoonstellingsteam van het Nationaal Archief

luistert heel goed naar de dingen die worden gezegd. Zij hadden bijvoorbeeld het voornemen om 400 jaar WIC te vieren en herdenken. Bij het raadplegen van mensen uit de Curaçaose gemeenschap over dit voornemen werden veel kritische vragen gesteld. Dat idee is naar aanleiding hiervan ook losgelaten."

Het delen van macht betekent dus niet alleen ruimte creëren voor inbreng van andere perspectieven, maar die perspectieven ook als leidend nemen voor besluitvorming. De gesprekken die het Nationaal Archief heeft gevoerd met de Curaçaose gemeenschap waren niet vrijblijvend waarbij ideeën als suggesties werden beschouwd. De opbrengsten van deze gesprekken zijn als cruciale inzichten meegenomen voor beleid en praktijk.

Orale geschiedenis als legitieme kennis

Dekolonisatie betekent niet alleen ruimte creëren voor andere perspectieven dan de norm, maar ook het ter discussie stellen van de kennis die beschouwd wordt als de norm. Benett zet uiteen: "De bronnen blijven archiefstukken van de koloniale machthebber. En die archieven worden gezien als iets wat boven orale geschiedenis staat, omdat het geschreven is. Maar daar kan je heel kritisch naar kijken en de nodige vragen stellen. Door wie is het geschreven en in welke tijd? Waarom is het geschreven? Dat vind ik altijd lastig met de discussie over orale geschiedenis en archiefstukken, omdat vanuit Caribische gemeenschappen en ook andere gemeenschappen orale geschiedenis een manier van geschiedvertelling was. Maar omdat het niet is opgeschreven,

Door film en audio krijgt orale geschiedenis een plek in de tentoonstelling. Foto: Jeronimus van Pelt.

De tentoonstelling gaat niet alleen over Curaçao, maar is ontwikkeld door mensen van Curaçao.

wordt dat nu gezien als minder belangrijk of minder accuraat, dus telt het niet. Daar zit ongelijkheid in. Want die archiefstukken en wat daarin allemaal is verteld, is eigenlijk ook orale geschiedenis, alleen is het opgeschreven. Dus hoezo maakt dat het dan beter?”

Wat Benett hier aankaart is de vraag wat als valide kennis wordt beschouwd. Door geschreven bronnen als de enige vorm van legitieme kennis te beschouwen wordt de kennis van gekoloniseerde gemeenschappen, die vaak gebaseerd is op orale overlevering, tot minderwaardige kennis gemaakt. Benett stelt dit ter discussie door te beargumenteren dat de kennis van de kolonisator in feite ook orale kennis is geweest, maar dat de documentatie ervan als een stempel van legitimiteit wordt gezien. In het proces van dekolonisatie worden vormen van orale geschiedenis als legitieme bronnen van kennis geaccepteerd. Eén van deze bronnen belicht het Nationaal Archief in de tentoonstelling over Curaçao, zo vertelt Benett: “Wij nemen de Zikinzá collectie op in de expositie. Hierin hebben filosoof en kunstenaar Elis Juliana en pater Paul Brenneker in de jaren 50 en 60 Curaçaoënen geïnterviewd. Zij zijn de nazaten van mensen die de slavernijperiode hebben meegemaakt. Het is fijn dat het is opgenomen en dat de geschiedenis rechtstreeks uit hun mond komt.”

Met de toevoeging van audiovisuele bronnen waarin de stemmen van nazaten van totslaafgemaakten centraal staan heeft het Nationaal Archief concrete stappen gezet om geschiedschrijving en geschiedvertelling als gelijkwaardige

kennisproductie te positioneren. Hiermee heeft het Nationaal Archief wederom een mooie vertaalslag geboden van de benadering van Tuhiwai om vanuit de wereldbeelden van de gekoloniseerden te kijken naar kennis en cultureel erfgoed.

Persoonlijke reflecties en professionele evolutie

De ontwikkelingen in de professionele context van het Nationaal Archief hebben ook invloed gehad op de persoonlijke denkbeelden van de erfgoedprofessionals. Poelwijk vertelt: “Omdat we bij het maken van die tentoonstelling heel erg zijn gaan nadenken over voor wie we de tentoonstellingen maken en vanuit welk verhaal en welke achtergrond we die maken, ben ik daar ook in mijn persoonlijke leven over gaan nadenken. Waarom denk ik over dingen zoals ik erover denk? Ik ben wat dat betreft ook kritischer naar mijn eigen standpunten gaan kijken.”

Agema vult aan: “Ik denk dat veel mensen zich tot voor kort niet hadden gerealiseerd dat het werk dat je doet in alle ernst en objectiviteit toch zo kleurend kan zijn. En dat je onbewust toch heel erg uitgaat van je standaardplek in de samenleving. En dat is denk ik ook de persoonlijke weerslag die het zou moeten hebben op de collega's. Want het is niet fout dat je dat gedaan hebt, maar realiseer je dat je dat doet en wat de gevolgen daarvan zijn. En kijk in hoeverre je dat kunt aanvullen of anders kunt doen zodat de meerstemmigheid groter wordt en daarmee de waarde en de bruikbaarheid van je bronnen. In die zin betekent het ook een professionele evolutie.”

In de tentoonstelling laten kunstenaars met hun werk zien hoe zij aankijken tegen slavernij, veerkracht en de samenleving. Foto: Nationaal Archief.

Poelwijk vervolgt: “Ik denk dat mensen het vaak als een soort persoonlijke diskwalificatie van hun werk in het verleden zien, alsof ze iets niet goed hebben gedaan. Terwijl dat natuurlijk helemaal niet de discussie is, het gaat erom dat je je bewust moet zijn van de organisatie waarvan je deel uitmaakt, en de consequenties die dat heeft voor de collectie en de manier waarop je die toegankelijk maakt. En ik denk dat we nog midden in dat bewustwordingstraject zitten.”

Agema herkent die uitdaging: “Ik worstel er ook wel mee. Aan de ene kant ben ik van goede wil en probeer het goede te doen. Aan de andere kant spelen mijn leeftijd en kleur nu een rol. Daar word ik op aangesproken. Iets wat witte mensen waarschijnlijk altijd gedaan hebben ten aanzien van mensen van kleur en dat krijg je nu als een soort boemerang terug. Nu opeens ben ik een oudere witte man en

dat is geen aanbeveling meer. Het stelt je voor hele persoonlijke vragen, waar ik ook in mijn werk een antwoord op probeer te vinden. In die zin ben ik heel blij met de ontwikkelingen binnen het archief.”

Poelwijk: “Je begint in dit proces oog te krijgen voor machtsstructuren in verhalen die verteld worden. De vraag die ik vooral meenam was, als mensen niet deel uitmaken van die machtsstructuren, hoe kunnen ze dan toch een plek krijgen in die verhalen en die tentoonstellingen?”

De reflecties van Poelwijk en Agema geven aan dat ze zich bewust zijn van de machtspositie die is verbonden aan hun identiteit als witte man. Op individueel niveau doet het gegeven dat zij zich als wit en man identificeren er niet toe. Maar in het maatschappelijk debat over institutioneel racisme en dekolonisatie betekenen die identiteitskenmerken een machtspositie die hen van allerlei privileges voorziet.

Wat Benett hier aankaart is de vraag wat als valide kennis wordt beschouwd.

De instituties en machtsstructuren zijn op deze sociale identiteit afgestemd, zij worden beschouwd als de norm, waardoor zij voorheen hun specifieke ervaringen als vanzelfsprekend en normaal hebben beschouwd. In het proces van dekolonisatie wordt de vanzelfsprekendheid van deze ervaringen ter discussie gesteld. Goede intenties doen er niet toe als de impact van hun daden een negatief effect heeft op mensen van kleur. Deze realisatie maakt dat Poelwijk en Agema een onderscheid kunnen maken tussen hun ervaring en intentie als individu en hun sociale machtspositie. Beiden weten hier op een constructieve wijze vervolg aan te geven

door hun machtspositie te beschouwen als een kans om bij te dragen aan inclusie.

Wat de reflecties van Poelwijk en Agema laten zien is dat hun werk als professional hen ook persoonlijk heeft uitgedaagd in hun denkbeelden. Ze herkennen de invloed van die denkbeelden op hun professioneel handelen en hebben manieren gevonden om hier mee om te gaan in het proces van dekolonisatie. Agema doet dit door ruimte te creëren voor meerstemmigheid in bronnenbeheer. Poelwijk pakt zijn rol door macht te delen met mensen zoals Benett binnen de structuren waar hij zelf deel van uit maakt.

Bezoekers kijken naar foto's in de tentoonstelling *Kòrsou – Curaçao. Stemmen van toen, mensen van nu*. Foto: Jeronimus van Pelt.

Het Nationaal Archief in de globale context

De machtspositie waar Poelwijk en Agema op reflecteren dient geplaatst te worden in een mondiale context. Het koloniaal project was tenslotte een wereldwijde onderneming die heeft geleid tot wat we vandaag de dag kennen als het Globale Noorden, waartoe Nederland wordt gerekend, en het Globale Zuiden, waartoe Curaçao wordt gerekend.

De machtsstructuren die in het koloniaal project zijn opgezet, zijn er nog steeds, zo reflecteert Henriquez op de positie van Curaçao ten opzichte van Nederland: “Wij zijn nog een kolonie. Als we praten over koloniale erfenis lijkt het alsof wij een onafhankelijk land zijn en daarop terugkijken, maar we zitten midden in het proces van dekolonisering.” Waar Henriquez op doelt is dat dekolonisatie van kennis ook politieke implicaties heeft. Kolonisatie van kennis was tenslotte het gevolg van kolonisatie van land en mensen. Dekolonisatie van kennis kan je dan ook niet los zien van politieke onafhankelijkheid en het recht op zelfbeschikking.

Henriquez licht toe wat Curaçao volgens haar nodig heeft om dat recht op zelfbeschikking te bewerkstelligen: “Willen wij een krachtige rol kunnen spelen ten aanzien van Nederland, waarbij we ervanuit gaan dat er een onderscheid is tussen de overheid en de bevolking, dan zullen wij een politiek front moeten vormen van mensen die ervan uitgaan dat wij graag met Nederland samen willen werken, maar vanuit een onafhankelijke positie. En dan kan je ook eisen stellen ten aanzien van het Nationaal Archief. Nu kan

je alleen maar blij zijn wanneer er een paar lichtjes zijn aan het firmament, die maken dat je kunt samenwerken. Maar je weet ook dat die samenwerking broos is, die samenwerking kan *any time* stopgezet.”

Mensen als Benett, Poelwijk, Agema en Oranje zouden als bondgenoten beschouwd kunnen worden.

Wat Henriquez hiermee betoogt is dat er in de samenwerking tussen Nederland en Curaçao nog steeds een machtsverhouding speelt, die ervoor zorgt dat Curaçao niet als gelijkwaardige partner kan optreden. Zij maakt hierbij specifiek een onderscheid tussen instituties van macht, zoals de overheid, en individuen uit de bevolking die zich bewegen binnen die instituties maar zich als bondgenoten van de mensen van Curaçao opstellen. Die bondgenoten kunnen ondanks de machtsverhouding toch ervoor zorgen dat mensen uit Curaçao op een gelijkwaardige wijze behandeld worden. Mensen als Benett, Poelwijk, Agema en Oranje zouden als bondgenoten beschouwd kunnen worden, omdat zij binnen de kaders van de Nederlandse overheid de kansen en mogelijkheden opzoeken om de belangen van mensen van Curaçao te waarborgen.

Agema deelt zijn perspectief vanuit zijn rol bij het Nationaal Archief: “Het is altijd een beetje een zoektocht, omdat de financiële mogelijkheden zo ongelijk zijn. Aan de ene kant willen we heel graag samenwerken, geven we alles terug wat we ooit in Nederland van ze gekregen hebben, maar dan stellen we wel weer heel veel eisen aan de manier waarop ze dat dan

kunnen ontvangen. Er moet bijvoorbeeld een goed archiefgebouw zijn, ze moeten goed opgeleide mensen hebben, allemaal dingen die op de een of andere manier wel heel redelijk en logisch zijn, maar tegelijkertijd ook een machtsstructuur continueren.”

Oranje herkent die worsteling en deelt een voorbeeld vanuit de expositie: “Wij zijn een educatief programma aan het ontwikkelen bij de tentoonstelling. Dat gaan we online aanbieden en dat willen we ook graag in Curaçao aanbieden. In eerste instantie denk je dat het een goed idee is. Maar al snel realiseer je je, dat we in Nederland een les over Curaçao ontwikkelen en die dan gaan aanbieden aan kinderen op Curaçao. Daar gaat dan toch iets verkeerd. Want de educator verbonden aan het Nationaal Archief is een hele goede educator, maar die heeft geen Curaçaose achtergrond. Daarom hebben we een gast-educator met een Curaçaose achtergrond uitgenodigd om deze lessen voor het Nationaal Archief te ontwikkelen. In samenwerking met onder meer het Nationaal Archief Curaçao.”

In de reflecties van Agema en Oranje komt naar voren hoe het navigeren is tussen het Globale Noorden en Globale Zuiden in het proces van dekolonisatie. In de context van de expositie is het van belang om te begrijpen wat de machtsrelatie tussen Nederland en Curaçao betekent voor de ontwikkeling van een educatief programma. Een educator is dan niet alleen meer goed vanwege pedagogische en didactische vaardigheden, maar ook vanwege bekendheid met de belevingswereld van de doelgroep vanuit

een doorleefde ervaring en persoonlijke netwerken. In de bredere context van de organisatie betekent erkenning van de machtsrelatie het besef dat de eisen die het Nationaal Archief momenteel stelt aan samenwerking mogelijke voortgang in het proces belemmeren. De vraag die hieruit voortvloeit is hoe kwaliteit wordt gedefinieerd: wat betekent een ‘goed archiefgebouw’ en ‘goed opgeleid’ en in hoeverre is dit gebaseerd op de Europese context en kaders? Dekolonisatie betekent een vertaalslag van kwaliteitscriteria naar de lokale context van samenwerkingspartners in het Globale Zuiden.

Conclusie

In de zoektocht van het Nationaal Archief om mee te bewegen met het maatschappelijk debat en het proces van dekolonisatie is een aantal interessante stappen naar boven gekomen. Allereerst is de kritiek die vanuit het maatschappelijk debat en specifiek vanuit gekoloniseerde gemeenschappen op het Nationaal Archief is geuit ter harte genomen. Het erkennen van die kritiek als legitiem en hier vervolg aan geven is een eerste stap.

Het betrekken van gekoloniseerde gemeenschappen bij initiatieven als de ontwikkeling van een tentoonstelling en het herzien van bronnenbeheer is een tweede stap. Centraal hierin staat dat de gekoloniseerden als actieve kennisproducenten worden betrokken in plaats van als passieve onderzoeksobjecten. Concreet betekent dit dat zij leidend worden in het proces. In dit proces staan de belangen van de gekoloniseerden centraal, waarbij in de casus van het Nationaal Archief empowerment en educatie de kerndoelen zijn.

De derde stap is om vanuit deze praktijkervaringen te reflecteren op de wereldbeelden en werkwijzen van professionals binnen het Nationaal Archief. De reflecties van Poelwijk, Agema en Oranje laten zien dat de professionele context het uitgangspunt is geweest, maar dat er ook een persoonlijke ontwikkeling heeft plaatsgevonden, waarbij kritische zelfreflectie leidend was en denkbeelden onder de loep werden genomen. De slag naar een constructief gesprek ligt in het onderscheid tussen het individu en de machtspositie van dit individu in de maatschappelijke en zelfs globale context en wat dit betekent voor de brede organisatiestructuur.

In dit hele proces van dekolonisatie staat macht delen centraal, specifiek met de (nazaten van) gekoloniseerden. Hierin worden het perspectief en de inbreng van de gekoloniseerde gemeenschap als bindend beschouwd voor besluitvorming en inspraak over inhoud en invalshoeken als noodzakelijk. Het is dit specifieke element dat Tuhiwai Smith als kernonderdeel beschouwt van het proces van dekolonisatie. Hiermee heeft het Nationaal Archief laten zien welke kansen en mogelijkheden er zijn om vanuit een erfgoedinstelling gevormd door het koloniale verleden met een dekoloniale benadering de toekomst in te gaan.

Het nagesprek

Wat neem je mee van deze casus? Welke vragen, ideeën of misschien zelfs ongemak roept het bij je op? Hieronder wordt een aantal reflectievragen meegegeven om het gesprek hierover aan te gaan. Daarnaast is er een aanvullende topiclijst

beschikbaar met discussieonderwerpen en nadere toelichting vanuit een dekoloniaal perspectief.

Reflectievragen

- » Wat sprak jou aan in de casus?
- » Wat riep bij jou ongemak op, hoe komt dat denk je?
- » Waar zou jij je meer in willen verdiepen?
- » In hoeverre herkende je de dilemma's die de erfgoedprofessionals hebben gedeeld?
- » In hoeverre zie je voor jezelf een rol in het proces van dekolonisatie in jouw eigen context?

Pravini Baboeram is programmamanager bij ECHO: Expertise Centrum Diversiteitsbeleid. Daarnaast is zij dekoloniaal denker en community organizer.

